מבררת הגמרא: מַאי שְׁנָא רֵישָׁא וּמַאי שְׁנָא סֵיפָא – מדוע ברישא, שיש ספק אם התקדשה, אם נישאת לאחר לא תצא, ובסיפא שיש ספק אם התגרשה, אם נישאת תצא, והרי בשניהם היא בספק אשת איש.

מבארת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, תַּרְגְּמָהּ – יש לומר שהברייתא עוסקת בְּהכחשה של עֵד אֶחָד נגד עד אחד, ולא בשתי כיתות עדים, וכך הוא ביאור הברייתא, עֵד אֶחָד אוֹמֵר נִתְקַדְּשָׁה, וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר לֹא נִתְקַדְּשָׁה, כיון דְּתַרְוַיְיהוּ בְּפָנְיָא קָמְסָהֲדִי – שניהם מעידים שהיתה פנויה, וְהַאי – ואותו עד דְּקָאָמַר 'נִתְקַדְּשָׁה', הָוֶה לֵיהּ חַד – הרי הוא עד אחד, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד מתקבלים בְּמָקוֹם שְׁנַיִם – נגד דברי שנים המעידים שהיא בחזקת פנויה, ולכן אם נישאת לא תצא. אבל בְּסֵיפָא, שֶׁעֵד אֶחָד אוֹמֵר נִתְגָּרְשָׁה, וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר לֹא נִתְגָּרְשָׁה, כיון דְּתַרְוַיְיהוּ בְּאִשָּׁה אִישׁ קָמְסָהֲדִי – שניהם מעידים שהיתה אשת איש, וְהַאי – אותו עד דְּקָאָמַר נִתְגָּרְשָׁה, הָוֶה לֵיהּ חַד המעיד להתירה, וְאֵין דְּבָרָיו שֶׁל אֶחָד מתקבלים בְּמָקוֹם שְׁנַיִם המעידים שהיא אשת איש, ואף אם נישאת תצא.

רב אשי מבאר את הברייתא באופן אחר: רַב אַשִׁי אָמַר, לְעוֹלָם הברייתא עוסקת באופן שהיו תְּרֵי וְאִיפּוֹךְ – יש להפוך את הגירסא בברייתא מהרישא לסיפא, ואף לבאר את ההכחשה באופן אחר, וכך תתבאר הברייתא, שְׁנַיִם אוֹמְרִים רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְקַדְּשָׁה, הֲרֵי זוֹ תִּנָּשֵׂא לכתחילה לאחר, וְאִם נִשֵּׂאת לאחר, תֵּצֵא מבעלה השני, כיון שאנו סומכים על האומרים שהתקדשה.

לפני שימשיך רב אשי לבאר את הסיפא, מבררת הגמרא את דבריו. תמהה הגמרא: אם העדים האחרים מעידים רק שלא ראו שהתקדשה, פְּשִׁיטָא שאין לסמוך על דבריהם כלל, שהרי 'לֹא רְאִינוּהָ' אֲנָן רָאֵינָן, כי יתכן שהתקדשה שלא בפניהם, ובודאי יש לקבל את עדותם של האומרים שראו שהתקדשה, ותוחזק כאשת איש גמורה. מתרצת הגמרא: לֹא צְרִיכָא, דְּדָיְירִי בְּחָצֵר אֶחָד – שעדים אלו דרים עם האשה באותה חצר, מַהוּ דְּיִתְמָא – היינו יכולים לומר שאם אִיתָא דְּנִתְקַדְּשָׁה – אם אכן התקדשה, וכדברי העדים הראשונים, קָלָא אִית לָהּ לְמֵילְתָא – בודאי היה קול לדבר, והיו העדים שבחצרה יודעים על כך, ואם כן מה שאמרו 'לא ראינו שהתקדשה' זו ראיה שבאמת לא התקדשה, ואם נישאת לאחר לא תצא. קָא מַשְׁמַע לָן שאין זו ראיה כלל, לְפִי דְּעָבְדֵי אִינָשֵׁי דִּמְקַדְּשֵׁי בְּצִנְעָא – בני אדם עשויים לקדש ללא פרסום, ואף יושבי החצר אינם יודעים מכך, ולכן מתקבלת עדותם של האומרים שהתקדשה, ואם נישאת תצא.

ממשיך רב אשי לבאר את הסיפא: אבל בְּסֵיפָא, שְׁנַיִם אוֹמְרִים רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, וּשְׁנַיִם אוֹמְרִים לֹא רְאִינוּהָ שֶׁנִּתְגָּרְשָׁה, ואף כאן מדובר שהיו דרים עמה בחצר אחת, והיה מקום לומר שמה שלא ראו שהתגרשה זו ראיה שאכן לא התגרשה, הדין הוא שאמנם לכתחילה חֲרֵי זוֹ לֹא תִּנָּשֵׂא, כיון שיש עדים שלא ראו שהתגרשה, ויש כאן 'לזות שפתיים', ומכל מקום אִם נִשֵּׂאת לאחר, לֹא תֵּצֵא מבעלה השני, כיון שאנו סומכים על העדים שאומרים שהתגרשה.

שואלת הגמרא: מַאי קָא מַשְׁמַע לָן – מה חידשה הברייתא בסיפא, והרי אַף עַל גַּב שמדובר כאן כמו ברישא דְּדָיְירִי בְּחָצֵר אֶחָד, מכל מקום חַיְינוּ חַדּ – דין זה דומה לדין האמור ברישא, וכבר שם התבאר שאף בחצר אחת אין ראיה מכך שלא שמעו על הקידושין, שלא התקדשה, והוא הדין בגירושין.

משיבה הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא, שרק גַּבֵּי קִדּוּשִׁין הוּא שאנו אומרים שאין ראיה מכך שלא ראו שהתקדשה, כיון דְּעָבְדֵי אִינָשֵׁי דִּמְקַדְּשֵׁי בְּצִנְעָא – בני אדם עשויים לקדש ללא פרסום, וכגון כשנושא אדם אשה שאינה הוגנת לו ומתבייש בכך, ולכן מקבלים את דברי האומרים שהתקדשה. אֲבָל גַּבֵּי גֵּירוּשִׁין, אִם אִיתָא דְּאִינָשָׁא קָלָא אִית לָהּ לְמֵילְתָא – אם היתה מתגרשת היו יושבי החצר יודעים זאת, וכיון שהם מעידים שלא שמעו על כך, זו ראיה שלא התגרשה, ונחזיקנה כאשת איש, ואם נישאת תצא. קָא מַשְׁמַע לָן הברייתא בסיפא, דַּעֲבִידִי אִינָשֵׁי דִּמְגָּרְשֵׁי בְּצִנְעָא – שדרך בני אדם גם לקדש וגם לגרש ללא פרסום.

* * *

שנינו במשנה (כב.): 'הָאִשָּׁה שאמרה אשת איש הייתי וגרושה אני, נאמנת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואם יש עדים שהיתה אשת איש והיא אומרת גרושה אני, אינה נאמנת. אמרה נשביתי וטהורה אני, נאמנת, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. ואם יש עדים שנשבית והיא אומרת טהורה אני, אינה נאמנת. וְאִם מְשֻׁנָּשֵׂאת בָּאוּ עֵדִים, הרי זו לֹא תֵּצֵא' כּוּ'.

הגמרא מבארת לגבי מה שנינו בסיום המשנה שאם משנישאת באו עדים לא תצא: רַבִּי אוֹשַׁעְיָא מַתְנֵי לָהּ אַרִישָׁא – שנה דין זה לגבי הרישא, שהאשה אומרת שהיתה אשת איש והתגרשה, שאם נישאה לאדם אחר, ואחר כך באו עדים שהיתה אשת איש, לא תצא מהשני. ואילו רַבָּה בַּר אָבִין מַתְנֵי לָהּ אַסֵּיפָא, לגבי האופן שאמרה נשביתי וטהורה אני, שאם נישאת לכהן, ואחר כך באו עדים שנשבתה, לא תצא.

הגמרא מבארת מה יסבור כל אחד מהאמוראים באופן האחר. אומרת הגמרא: מַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַרִישָׁא, שאף שהנידון הוא לגבי איסור אשת איש החמור, מכל מקום כיון שנישאת בהיתר לא תצא, כָּל שֶׁכֵּן שדין זה שייך גם אַסֵּיפָא, דְּכִשְׁבוּיָה חֲכָמִים חכמים להתירה, שהרי לא ידוע כלל שנבעלה לגוי ואין זה אלא חשש דרבנן, ובמקום שנישאת בהיתר אף אם אחר כך באו עדים לא תצא. וְאילו מַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַסֵּיפָא, היינו דוקא בשבויה שאיסורה אינו אלא חשש מדרבנן, אֲבָל אַרִישָׁא שהנידון הוא באיסור דאורייתא של אשת איש לֹא אמר התנא שאם נישאת לא תצא, אלא כיון שבאו עדים ואמרו שהיתה אשת איש, ואין לה 'פה שאסר', תצא מבעלה השני.

הגמרא מנסה לתלות את מחלוקתם בדינו של רב המנונא. מבררת הגמרא: לֵימָא בְּדְרַב הַמְנוּנָא קָמִיפַּלְגִי – שמא נאמר שרבי אושעיא ורבה בר אבין נחלקו בדינו של רב המנונא (לעיל כב:), שהאשה שאמרה לבעלה גרשתני נאמנת, חזקה אין אשה מעיזה פניה בפני בעלה, דְּמַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַרִישָׁא – רבי אושעיא השונה את סיום המשנה על הרישא, שאף באומרת שהתגרשה, אם נישאת לא תצא, ואף שאחר כך באו עדים שהיתה אשת איש, אִית לֵיהּ – הוא סובר את דינו דְּרַב הַמְנוּנָא, ולכן אף אחר שבאו העדים אנו מאמינים לה שהתגרשה, ולא תצא. וּמַאן דְּמַתְנֵי לָהּ אַסֵּיפָא – רבה בר אבין, ששונה את הדברים לגבי הסיפא, שאומרת נשביתי וטהורה אני, סובר שברישא שאמרה שהתגרשה אם באו עדים תצא, אִית לֵיהּ – אינו סובר את דינו דְּרַב הַמְנוּנָא, ולדבריו אין חזקה שאינה מעיזה פניה בפני בעלה, וכיון שאין חזקה המסייעת לדבריה שהתגרשה, אינה נאמנת.

דוחה הגמרא: לֹא – אין הכרח לפרש כן, אלא אפשר לומר דְּכוּלֵּי עָלְמָא אִית לְהוּ דְּרַב הַמְנוּנָא, שאשה נאמנת לומר בפני בעלה גרשתני, וְהָכָא, בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – ומחלוקתם היא באיזה אופן אמר רב המנונא את דינו, דְּמַר סָבַר – רבה בר אבין, האומר שאינה נאמנת לומר שהתגרשה סובר דִּכְאִיתְמַר – מה שנאמר דינו דְּרַב הַמְנוּנָא, היינו דוקא כשאמרה כן בְּפָנָיו של בעלה, שאינה מעיזה לשקר בפניו בענין זה, אֲבָל שֶׁלֹּא בְּפָנָיו, מְעִיזָה לומר שהתגרשה, ולכן במשנתינו שאמרה כן שלא בפניו, אינה נאמנת. וּמַר סָבַר – רבי אושעיא, האומר שהיא נאמנת לומר שהתגרשה, סובר שֶׁלֹּא בְּפָנָיו נַמִּי אֵינָהּ מְעִיזָה, ומכך שאמרה כן זו ראיה שאכן התגרשה, ולכן כשנישאת, אף אם באו אחר כך עדים, לא תצא.

* * *

שנינו במשנה: 'וְאִם מְשֻׁנָּשֵׂאת בָּאוּ עֵדִים וְכוּ' הרי זו לא תצא'. הגמרא מבררת את הלשון 'משנישאת': אָמַר אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל, לֹא 'נִשֵּׂאת' – מה שאמר התנא 'נישאת' אין כוונתו שֶׁנִּשֵּׂאת מַמָּשׁ, אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁהֶחֱזִירוּהָ בית דין לִינָּשֵׂא על פי דבריה שאמרה 'נתגרשתי' או

המשך בעמוד יד

'טהורה אני', **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא נִשֵּׂאת** ממש, רשאית להינשא עתה.
תמהה הגמרא: **וְהָא** לשון **'לֹא תֵּצֵא'** קָתָנֵי במשנה, ואם לא נישאת
ממש איך שייך לומר 'לא תצא'. מתרצת הגמרא: כוונת התנא
ש**'לֹא תֵּצֵא'** מֵהֲתֵירָהּ **הָרִאשׁוֹן**, שהתירוה להינשא קודם שבאו
העדים.

* * *

הגמרא דנה בנאמנות של שבויה לומר שהיא טהורה: **תָּנוּ רַבָּנָן**,
אשה **שֶׁאָמְרָה נִשְׁבֵּיתִי, וּטְהוֹרָה אֲנִי** – שלא נבעלתי לגויים, **וְיֵשׁ לִי
עֵדִים שֶׁטְּהוֹרָה אֲנִי, אֵין אוֹמְרִים נַמְתִּין עַד שֶׁיָּבֹאוּ אותם עֵדִים, אֶלָּא
מַתִּירִין אוֹתָהּ מִיָּד** להינשא לכהן.
מוסיפה הברייתא: **הִתִּירוּהָ לִינָּשֵׂא** לכהן, **וְאַחַר כָּךְ בָּאוּ** אותם **עֵדִים
וְאָמְרוּ לֹא יָדַעְנוּ** שהיא טהורה, **חֲרֵי זוֹ לֹא תֵּצֵא** מהיתרה הראשון,
אלא עדיין יכולה היא להינשא לכהן. **וְאִם בָּאוּ עֵדֵי טוּמְאָה** –
שהעידו שנבעלה לגוי, **אֲפִילּוּ** אם **יֵשׁ לָהּ כַּמָּה בָּנִים** מאותו כהן
שנישאת לו, **תֵּצֵא**, שהרי היא אסורה עליו מן התורה, ובניה ממנו
חללים הם.
הגמרא מביאה מעשה בענין זה: **חֲנִי שְׁבוּיָתָא דַּאֲתָיָין לְנַהֲרְדְּעָא** –
מעשה בשבויות בנות ישראל שהביאו אותם הגויים לעיר
נהרדעא כדי שיפדו אותם, **אוֹתִיב אֲבוּהּ דִּשְׁמוּאֵל נְטוֹרֵי בַּהֲדַיְיהוּ** –
הושיב אביו של שמואל שומרים עליהם, כדי שבינתיים לא יבעלו
אותם הגויים. **אָמַר לֵיהּ שְׁמוּאֵל לאביו, וְעַד הָאִידָּנָא מַאן נָטְרִינְהוּ** –
וכי עד עכשיו מי שמר עליהן, כלומר, כיון שכבר היו שבויות ללא
שמירה נפסלו לכהונה, ומה התועלת בשמירתן מעתה והלאה.
אָמַר לֵיהּ אביו של שמואל לשמואל, **אִילּוּ בְּנָתָךְ הַוְיָין מַי הֲוָית
מָזַלְזֵל בְּהוּ כּוּלֵּי הַאי** – וכי אם בנותיך היו שבויות גם כן היית מזלזל
בהן, והרי ודאי היית שומרן שלא יבעלו פעמים נוספות. אומרת
הגמרא, דברים אלו שאמר אביו של שמואל **חֲוַאי** היו **'כַּשָּׁנָּה
שֶׁיִּצָּא מִלְּפָנֵי הַשַּׁלִּיט'** (קהלת י ה), כלומר, כדבר שאמר השליט
בשגגה, שאינו יכול לחזור בו, **וְאִישְׁתַּכְּחָן בְּנָתֵיהּ דְּמַר שְׁמוּאֵל** –
בנותיו של שמואל נפלו בשבי.
מביאה הגמרא את המשך המעשה עם בנותיו של שמואל:
וְאַפְּקִינְהוּ לְאַרְעָא דְּיִשְׂרָאֵל – העלו השבאים את בנותיו של שמואל
לארץ ישראל, כדי שיפדו אותם היהודים. וכשהגיעו לשם **אוֹקְמָן
לְשָׁבְוֵיהוּ מֵאַבָּרַאי** – העמידו בנותיו של שמואל את השבאים
מחוץ לבית דין, שלא יראום הדיינים, **וְעָיְילִי לְבֵי מִדְרָשָׁא דְּרַבִּי
חֲנִינָא** – ועלו הבנות לבית מדרשו של רבי חנינא, **הָא** – אחת מהן
אָמְרָה נִשְׁבֵּיתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, וְהָא – ואף האחרת **אָמְרָה נִשְׁבֵּיתִי
וּטְהוֹרָה אֲנִי**, וכיון שלא ראו את השבאים ולא ידעו שהן היו
שבויות אלא מתוך דבריהן, **שָׁרֵינְהוּ** – התירם רבי חנינא, וכדין
המבואר במשנתינו, שאשה האומרת נשביתי וטהורה אני, נאמנת,
שהפה שאסר הוא הפה שהתיר. **סוֹף** – לאחר זמן, **עוֹל אֲתוּ
שָׁבְוֵיהוּ** – עלו ובאו השבאים עצמם לבית הדין, **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא,
בְּנָן דְּמוֹרֶיךָ אִינּוּן** – ניכר הדבר שהן בנותיו של אדם גדול המורה
הוראה, שידעו שאם נראה את השבאים נאסור אותן, ולכן
התחכמו לעלות לבדן תחילה לבית דין כדי שיהיה להם 'פה
שאסר', ואחר שיותרו שוב לא נאסור אותן, אף כשנראה את
השבאים.
ממשיכה הגמרא ומספרת: **אִינַּלְאי מִילְתָא דְּבָנָתֵיהּ דְּמַר שְׁמוּאֵל**
הֲוָון – התברר הדבר שהן בנותיו של שמואל. **אָמַר לֵיהּ רַבִּי חֲנִינָא
לְרַב שֶׁמֶן בַּר אַבָּא** שהיה כהן, והיה קרובו של שמואל, **פּוֹק אִיתַּפַּל
בְּקָרוֹבוֹתָיךְ** – לך ותישא את אחת הבנות של שמואל, שהן
קרובותיך. **אָמַר** לֵיהּ רב שמן בר אבא **לְרַבִּי חֲנִינָא, וְהָאִיכָּא** – הרי
יצא קול שיש **עֵדִים בְּמְדִינַת הַיָּם** שיודעים להעיד שנשבו בנותיו
של שמואל, ואם אחרי ששאש אחת מהן יבואו עדים, אצטרך
להוציאה, שהרי שוב לא יהיה להן 'פה שאסר'. השיב לו רבי
חנינא: **הַשְׁתָּא מִיהַת לֵיתַנְהוּ כָּמָן** – הרי עתה אין עדים לפנינו,
וממילא אינן אסורות, **עֵדִים בְּצַד אֲסָתָן וְתֵאמַר** – וכי מחמת שיש
עדים בצד צפון [–בבבל] שראו שנשבו, נאסור אותן לכהונה.
מקשה הגמרא: משמע מדברי רבי חנינא, **דַּעֲמָא** שהן מותרות
הוא רק כיון דְּעדיין **לֹא אֲתוּ עֵדִים** שנשבית, **הָא** – אבל אם **אֲתוּ
עֵדִים** ומעידים שנשבית, **מִיתַּסְרָא** – נאסרת לכהן. וְקשה, **הָאָמַר
אֲבוּהַּ דִּשְׁמוּאֵל, כֵּיוָן שֶׁהִתִּירוּהָ בית דין לִינָּשֵׂא, אַף עַל פִּי שֶׁעדיין לֹא
נִשֵּׂאת**, לא תצא מהתירה הראשון, וכיון שרבי חנינא התיר את
בנותיו של שמואל, מדוע חשש רב שמן בר אבא שכשיבואו
העדים תאסרנה, ואף רבי חנינא הסכים עמו אלא שלא חשש
שיבואו עדים.
מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב אַשֵׁי**, אכן על פי עדים שנשבו לא היו
נאסרות, ומה שאמר רב שמן שיצא הקול שיש עדים, **עֵדֵי טוּמְאָה
אִיתְּמַר** – כוונתו היתה לעדים שנבעלו בנותיו של שמואל לגויים,
ובזה הרי שנינו בברייתא לעיל ש'אם באו עדי טומאה, אפילו יש
לה כמה בנים תצא', ועל זה אמר לו רבי חנינא שכל זמן שלא באו
עדי טומאה אינן נאסרות.

משנה

משנתינו ממשיכה לדון בדין שבויה האומרת שהיא טהורה: שְׁתֵּי נָשִׁים שֶׁנִּשְׁבּוּ, ויש עדים על כך, זֹאת – אחת מהן אוֹמֶרֶת נִטְמֵאתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי – לא נבעלתי לגוי, וְזֹאת – השניה גם כן אוֹמֶרֶת נִטְמֵאתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי, אֵינָן נֶאֱמָנוֹת, לפי שאין להן ׳פה שאסר׳, שהרי אף ללא דבריהן ידוע לנו שנשבו, ודינן ככל שבויות שאסרום חכמים לכהונה מחשש שנבעלו לגוי. דין נוסף: וּבְזְמַן שֶׁהֵן מְעִידוֹת זוֹ אֶת זוֹ – אם כל אחת מעידה שחברתה טהורה, כלומר ששהו יחד כל זמן שבייתן וראתה כל אחת שאף חברתה לא נבעלה, הֲרֵי אֵלּוּ נֶאֱמָנוֹת ומותרות לכהונה, ואף שאשה פסולה לטתם עדות, כאן הקילו חכמים לסמוך אף על כאלו הפסולים לשאר עדויות, כמבואר במשנה להלן (כז:).

* * *

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא המביאה דינים שונים בשתי נשים שנשבו יחד: תָּנוּ רַבָּנָן, שתי נשים שנשבו, ואחת מהן מעידה על עצמה ועל חברתה, יש בזה ארבעה חילוקי דינים: א. אמרה אֲנִי טְמֵאָה, וַחֲבֶרְתִּי טְהוֹרָה, נֶאֱמֶנֶת, שאדם נאמן לאסור את עצמו, וכן נאמנת להתיר את חברתה, כיון שחכמים האמינו בעדות זו לפסולים. ב. אֲנִי טְהוֹרָה, וַחֲבֶרְתִּי טְמֵאָה, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת כלל, ולהלן תבאר הגמרא באיזה אופן מדובר. ג. אֲנִי וַחֲבֶרְתִּי טְמֵאָה, נֶאֱמֶנֶת עַל עַצְמָהּ, וְאֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת עַל חֲבֶרְתָּהּ. ד. אֲנִי וַחֲבֶרְתִּי טְהוֹרָה, נֶאֱמֶנֶת עַל חֲבֶרְתָּהּ, וְאֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת עַל עַצְמָהּ.

מבארת הגמרא את הברייתא: אָמַר מַר, באופן השני שבברייתא, אמרה האשה אֲנִי טְהוֹרָה וַחֲבֶרְתִּי טְמֵאָה, אֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת כלל, אלא היא אסורה וחברתה מותרת.

מקשה הגמרא: הֵיכִי דָּמֵי – באיזה אופן מדובר, אִי דְּלֵיכָּא עֵדִים – אם אין עדים ששתי הנשים נשבו, עַל עַצְמָהּ אַמַּאי לֹא מְהֵימְנָא – מדוע אינה נאמנת להעיד על עצמה שהיא טהורה, והרי ׳נִטְמֵאתִי וּטְהוֹרָה אֲנִי׳, קָאָמְרָה, ושנינו לעיל (כב.) שהאשה נאמנת בזה מדין ׳הפה שאסר הוא הפה שהתיר׳. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שמדובר בְּדְאִיכָּא עֵדִים – שיש עדים ששתיהן נשבו, ולכן אינה נאמנת לומר על עצמה שהיא טהורה, שהרי אין אדם נאמן להתיר את עצמו, ואף על חברתה אינה נאמנת במה שאמרה שהיא טמאה, כלומר, אין צורך בנאמנותה כדי לאסור את חברתה, אלא חברתה אסורה מחמת עדות העדים שנשבתה. ואף שהלשון ׳אינה נאמנת׳ אינה מדוקדקת כל כך לגבי חברתה [שהרי סוף סוף נוהגים כדבריה, שחברתה טמאה], מכל מקום אגב כך שנקטה הברייתא לשון זו לגבי עצמה, נקטה כן אף לגבי חברתה. אמנם לפי זה קשה, אִימָא מְצִיעְתָא – אמור ופרש את הדין האמצעי שבברייתא, וכוונת הגמרא לאופן השלישי, שבו אמרה האשה אֲנִי וַחֲבֶרְתִּי טְמֵאָה, והדין הוא שֶׁנֶּאֱמֶנֶת עַל עַצְמָהּ וְאֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת עַל חֲבֶרְתָּהּ, וְקשה, אִי מדובר בְּדְאִיכָּא עֵדִים שנשבו, אַמַּאי לֹא מְהֵימְנָא – מדוע אינה נאמנת שחברתה אסורה, והרי אף ללא עדותה חברתה אסורה מחמת שיש עדים שנשבתה, ואילו מהלשון ׳אינה נאמנת׳ משמע שאין נוהגים כדבריה, אלא מתירים את חברתה. וכאן אין לומר שנקטה כן הברייתא אגב האשה עצמה, שהרי לגבי עצמה היא נאמנת, ורק לגבי חברתה אמרה הברייתא שאינה נאמנת.

ממשיכה הגמרא את קושייתה: אֶלָּא אף שאת האופן השני מוכרחים אנו לפרש באופן שיש עדים, וכמו שהתבאר, פְּשִׁיטָא שיש לפרש את האופן השלישי בְּדְלֵיכָּא עֵדִים, ולכן אינה נאמנת שחברתה טמאה. אמנם עדיין קשה, אִימָא סֵיפָא – אמור ופרש את האופן הרביעי שבברייתא, אמרה אֲנִי וַחֲבֶרְתִּי טְהוֹרָה, נֶאֱמֶנֶת עַל חֲבֶרְתָּהּ וְאֵינָהּ נֶאֱמֶנֶת עַל עַצְמָהּ, וְאִי מדובר בְּדְלֵיכָּא עֵדִים, אַמַּאי לֹא מְהֵימְנָא – מדוע אינה נאמנת להעיד על עצמה שהיא טהורה, והרי ׳הפה שאסר הוא הפה שהתיר׳. אֶלָּא פְּשִׁיטָא שיש לפרש שהאופן הרביעי עוסק בְּדְאִיכָּא עֵדִים שנשבו, ולכן אינה נאמנת להתיר את עצמה. מסיימת הגמרא את הקושיא: נמצא אם כן שרֵישָׁא וְסֵיפָא בְּדְאִיכָּא עֵדִים, וּמְצִיעְתָא בְּדְלֵיכָּא עֵדִים.

רב פפא מבאר את הברייתא באופן אחר: רַב פָּפָּא אָמַר, כּוּלָּהּ – כל הברייתא עוסקת בְּדְאִיכָּא עֵדִים, וְבכל האופנים מדובר דְּאִיכָּא עַד אֶחָד דְּקָא אַפֵּיךְ – שיש עד אחד המעיד נגד דברי אותה אשה. וכך מתפרשים ארבעת האופנים שבברייתא: א. אָמְרָה אֲנִי טְמֵאָה וַחֲבֶרְתִּי טְהוֹרָה, וְאָמַר לָהּ עַד אֶחָד היפך דבריה, אַתְּ טָהוֹרָה וַחֲבֶרְתֵּךְ טְמֵאָה, נאמנת בכל, לגבי עצמה נאמנת כיון דְּאִיהִי שַׁוְּיָתָא לְנַפְשָׁהּ חָתִיכָה דְּאִיסּוּרָא – היא עשתה את עצמה כחתיכת איסור, שאדם נאמן לאסור את עצמו, אפילו נגד דברי העד, ואילו חֲבֶרְתָּהּ מְשַׁתַּרְיָא אַפּוּמָא דִּידָהּ – חברתה מותרת על פי עדותה שהיא טהורה, שהאמינו חכמים אף לעד פסול המעיד על שבויה שהיא טהורה, וכל מקום שהאמינו חכמים לעד אחד הרי הוא כשנים, ואין העד האחד האומר שחברתה נטמאה נאמן נגד דבריה. ב. אמרה אֲנִי טְהוֹרָה וַחֲבֶרְתִּי טְמֵאָה, וְאָמַר לָהּ עַד אֶחָד היפך דבריה, אַתְּ טְמֵאָה וַחֲבֶרְתֵּךְ טְהוֹרָה, אינה נאמנת כלל, אִיהִי – לגבי עצמה, כֵּיוָן דְּאִיכָּא עֵדִים שנשבית, לָאו כָּל כְּמִינָהּ – אין לה נאמנות להעיד על עצמה שהיא טהורה. ואילו חֲבֶרְתָּהּ מְשַׁתַּרְיָא אַפּוּמָא דִּידָהּ – מותרת על פי העד האומר שהיא טהורה, וכפי שהתבאר שהאמינו חכמים לעד אחד המתיר ולא לעד האוסר. ג. אמרה אֲנִי וַחֲבֶרְתִּי טְמֵאָה, וְאָמַר לָהּ עַד אֶחָד היפך דבריה, אַתְּ וַחֲבֶרְתֵּךְ טְהוֹרָה, נאמנת לאסור את עצמה אך לא את חברתה, והטעם, אִיהִי, שַׁוְּיָתָא לְנַפְשָׁהּ חָתִיכָה דְּאִיסּוּרָא, ואדם נאמן לאסור את עצמו, אך חֲבֶרְתָּהּ מְשַׁתַּרְיָא אַפּוּמָא דִּידָהּ – ניתרת על פי דברי העד שמעיד עליה שהיא טהורה, ואין האשה נאמנת להכחישו ולאוסרה.

לפני שתמשיך הגמרא בביאור האופן הרביעי, מקשה הגמרא: הָא תּוּ לָמָּה לִי – מה החידוש באופן השלישי יותר משני האופנים הקודמים, והרי הֵיינוּ רֵישָׁא – החידושים שבאופן זה כבר נשנו בתחילה, שהרי דין ׳שויא לנפשה חתיכה דאיסורא׳ התבאר באופן הראשון, והדין שעד אחד נאמן להתירה נגד דברי חברתה התחדש באופן השני. מתרצת הגמרא: מַהוּ דְּתֵימָא – היה אפשר לומר, שבאופן זה שאומרת ששתיהן טמאות, האמת היא דְּתָנֵי תַּרְוַיְיהוּ טָהוֹרוֹת נִינְהוּ – ששתיהן טהורות, וְהַאי דְּקָאָמְרָה חָכֵי – והטעם שאמרה ששתיהן טמאות הוא כיון שידעה שעל עצמה לא תהא נאמנת מאחר שיש עדים שנשבתה, ולא רצתה להעיד ולטהר רק את חברתה, אלא ׳תָּמוֹת נַפְשִׁי עִם פְּלִשְׁתִּים׳ (שופטים טז ל) הֵיא דְּקָא עָבְדָה – העדיפה לומר שגם היא טמאה וגם חברתה טמאה, כדי ששתיהן תאסרנה, ולא תאסר היא לבדה, וסברה שאם תאמר גם על עצמה שהיא טמאה יאמינו בית דין שאף חברתה טמאה, ואם כן יש לנו להאמין לדברי העד האומר שאף היא עצמה טהורה, קָא מַשְׁמַע לָן שכיון שאמרה על עצמה שהיא אסורה, נאמנת אף נגד דברי העד, ורק חברתה טהורה, כדברי העד.

מסיימת הגמרא את הביאור של רב פפא: ד. אמרה אֲנִי וַחֲבֶרְתִּי טְהוֹרָה, וְאָמַר לָהּ עַד אֶחָד היפך דבריה, אַתְּ וַחֲבֶרְתֵּךְ טְמֵאָה, אִיהִי – לגבי עצמה אינה נאמנת, כֵּיוָן דְּאִיכָּא עֵדִים שנשבית לָאו כָּל כְּמִינָהּ – אין לה נאמנות לטהר את עצמה. אבל חֲבֶרְתָּהּ, מְשַׁתַּרְיָא אַפּוּמָא דִּידָהּ – ניתרת על ידי עדותה, ואף שעד אחד מכחישה.

מקשה הגמרא גם על אופן זה: הָא תּוּ לָמָּה לִי – מה החידוש באופן הרביעי, והרי מה שאינה נאמנת להתיר את עצמה ללא ׳פה שאסר׳ הוא דין פשוט, ומה שהיא נאמנת לטהר את חברתה נגד דברי העד, הֵיינוּ רֵישָׁא דְּרֵישָׁא – זה כבר התחדש באופן הראשון שבברייתא.

מתרצת הגמרא: יש חידוש נוסף באופן הרביעי, מַהוּ דְּתֵימָא – היה נאמנת להתיר את הקושיא: נמצא אם כן שרֵישָׁא וְסֵיפָא – האופן השני והרביעי עוסקים בְּדְאִיכָּא עֵדִים, ולכן אינה נאמנת להתיר את עצמה, וּמְצִיעְתָא – באופן השלישי מדובר דְּלֵיכָּא עֵדִים, ולכן אינה נאמנת לאסור את חברתה, וקשה, שהרי מסתימת דברי התנא משמע שכל הברייתא מדברת באותו אופן.

מתרצת הגמרא: אָמַר אַבָּיֵי, אִין – אכן כך יש לפרש את הברייתא, רֵישָׁא וְסֵיפָא בְּדְאִיכָּא עֵדִים, וּמְצִיעְתָא בְּדְלֵיכָּא עֵדִים.

המשך בעמוד כב

ניתן לומר, דִּכְּי מְהֵימְנָא – מה שהאשה נאמנת לומר שחברתה טהורה זהו רק בְּמָקוֹם דְּפָסְלָה נַפְשָׁהּ – כשהיא אומרת על עצמה שהיא טמאה, כאופן הראשון שבברייתא, שבודאי אין לה שום רווח בעדותה, אֲבָל בְּמָקוֹם דְּמַכְשְׁרָא נַפְשָׁהּ – באופן שהיא רוצה להכשיר את עצמה ואומרת ששתיהן טהורות, אִימָּא לָא מְהֵימְנָא – שמא אינה נאמנת, כיון שיש לחשוש שהיא רוצה לחזק את דבריה שהיא עצמה טהורה על ידי שאומרת שגם חברתה טהורה, קָא מַשְׁמַע לָן שאף כשהיא רוצה להכשיר את עצמה, נאמנת להכשיר את חברתה.

משנה

המשנה שלפנינו ממשיכה לדון באופן הדומה למשנה הקודמת, ועוסקת בשני אנשים שיש ספק ביחוסם, ומעידים זה על זה: וְכֵן שְׁנֵי אֲנָשִׁים שאין יחוסם ידוע, זֶה אוֹמֵר כֹּהֵן אֲנִי, וְכֵן זֶה אוֹמֵר כֹּהֵן אֲנִי, אֵינָן נֶאֱמָנִין, ואינם אוכלים בתרומה. וּבְזְמַן שֶׁהֵן מְעִידִין זֶה אֶת זֶה – שכל אחד מעיד על חבירו שהוא כהן, חֲרֵי אִלּוּ נֶאֱמָנִין, ואין חוששים שמא כל אחד מעיד על חבירו בשקר, כדי שחבירו יעיד עליו. רַבִּי יְהוּדָה חולק ואוֹמֵר, אֵין מַעֲלִין לְכְהוּנָּה עַל פִּי עֵד אֶחָד, ולכן גם כשכל אחד מעיד על חבירו, אינם נאמנים.

דעה נוספת בענין זה: אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, אֵימָתַי אין מעלים לכהונה על פי עד אחד, בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ עוֹרְרִין על כהונתם, וכגון שיצא קול שאינם כהנים, או שהם כהנים פסולים, אֲבָל בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹרְרִין, מַעֲלִין לְכְהוּנָּה עַל פִּי עֵד אֶחָד.

רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר מִשּׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן הַפְּקוֹלִי, מַעֲלִין לְכְהוּנָּה עַל פִּי עֵד אֶחָד, ובגמרא יבואר האם ובמה הוא חולק על התנאים שלפניו.

* * *

גמרא

במשניות שבתחילת הפרק (טו:–כב.) הובאו אופנים שונים של נאמנות על ידי ׳הפה שאסר׳, הגמרא מבארת מדוע הוצרך התנא להביא את כל האופנים הללו. שואלת הגמרא: כָּל חָנֵי לָמָּה לִי – למה הוצרכו להביא את כל האופנים שבמשניות הללו, ולא היה די להביא אופן אחד כדי ללמדנו שאדם נאמן להתיר את הדבר שהוא עצמו אסרו.

משיבה הגמרא: צְרִיכִי – הוצרך התנא לשנות את כולן, דְּאִי תָּנָא רק את המשנה הראשונה, שמּוֹדֶה רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ באומר לחבירו שדה זו של אביך היתה ולקחתיה הימנו, שנאמן, היינו סוברים שזהו מִשּׁוּם דְּאִיכָּא דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא – יש רגלים לדבר שמתחילת דבריו שאמר ׳שדה זו של אביך היתה׳ התכוין לסיים ולומר ׳ולקחתיה ממנו׳, שאם לא כן יפסיד בהודאתו את השדה, ולכן הוא נאמן, אֲבָל לגבי עֲדִים שאמרו כתב ידינו הוא זה אבל אנוסים היינו, דְּלֵיכָּא דְּרָרָא דְּמָמוֹנָא – שאין לעדים כל הפסד אם יאמרו רק שכתב ידם הוא זה, ואין ראיה שהתכוונו מתחילה לומר כן, אֵימָּא לָא – שמא אין זה נחשב כ׳פה שאסר׳, כיון שמתחילה היתה כוונתם לעדות גמורה שכתב ידם הוא, ואחר כך נמלכו בדעתם והוסיפו שהיו אנוסים, ולא יהיו נאמנים על כך. ולכן הוצרכה המשנה להוסיף שגם באופן זה נאמנים העדים שהיו אנוסים.

ממשיכה הגמרא לבאר מדוע לא שנינו רק את דין העדים ולא את דין הלוקח שדה: וְאִי תָּנָא רק את דין הָעֲדִים, היינו אומרים שרק בזה הם נאמנים בפה שאסר, מִשּׁוּם דְּלִלְעֻלָּמָא – כיון שעדותם היא לבני אדם אחרים, ולא לעצמם, ואם לא שהתכוונו מתחילה לומר שהיו אנוסים לא היו חוזרים בהם באמצע דבריהם לומר שהיו אנוסים, לתועלת אחרים, אֲבָל אִיהוּ – האדם עצמו שאומר לחבירו שהיתה הקרקע של אביו ולקחה ממנו, דְּלְנַפְשֵׁיהּ – שהועיל לעצמו במה שאמר שקנאה מאביו,